

BJÖRGUN MANNKYNSINS

I

Ýmislegt hefir ótrúlegt fyrir mig komið á ævinni, eins og t.d. þetta, að ég skyldi sem byrjandi í jarðfræðirannsóknnum — það var á Grænlandi — finna það sem einn af allra fremstu jarðfræðingum samtíðarinnar, prófessor T. C. Chamberlin — hann snéri sér, eins og ég, að heimsfræði síðari hluta ævinnar — hafði sagt að væri einmitt ekki að finna á því rannsóknarsvæði. (Sjá ritgerð mína í 14. bindi af Meddelelser om Grönland). Einnig er ástæða til, og þó ennþá fremur, að nefna jarðfræðirannsóknir mínar hérna á Íslandi, því að ýmislegt það sem ég hefi hér fundið, hefir verið svo með ólíkindum ólíklegt og umfram það, sem rannsóknir framúrskarandi manna gáfu ástæðu til að ætla að hér væri að finna. Og ýmislegt gæti ég nefnt úr annarri átt, þó að ég láti af auðskildum ástæðum sitja við að nefna hér, svo sem í inngangs skyni, það sem helst gæti orðið til að vekja traust á mér sem vísindamanni, og hjálpa lesendum mínum til að skilja, hve ólíklegt það er, að ég muni fara með eitthvert markleysu tal. En slíks trausts og beitingar greindarinnar mun nú mjög við þurfa, er ég segi frá nokkrum þeim atburðum, sem mikla þýðingu hafa haft fyrir tilraun mína til að átta mig á tilverunni, og læra að meta það sem speki-menn, spámenn og vísindamenn hafa til málanna lagt svo, að til stuðnings gæti orðið slíkri tilraun.

II

Ekkert af því, sem fyrir mig hefir komið, hefir verið jafn fjarri því sem ég gat búist við að á dagana mundi drífa, eins og það sem nú skal sagt frá. Skal það tekið fram, að þegar það bar við, var ég lítið sem ekkert farinn að kynna mér dul-

fræðirit, og alveg áhugalaus um allan átrúnað.

Upp í mér kom, þar sem ég sat, óumræðilega undarleg og óskiljanleg tilfinning þess, að einhverja ógurlega þrekaun væri verið að vinna, án þess þó að ég vissi hvar eða hvernig. En þegar ég leit upp, sá ég á lengdar eins og ljósan eða öllu heldur lýsandi blett. Og svo allt í einu stóð þar vera í mannsmynd, en munurinn þó meiri en á ljótum apa og hinum fegursta manni. Vera þessi var skínandi af tign og fegurð, svo að jafnvel guðamyndir þær sem ég hefi fegurstar séð, geta ekki vakið neina hugmynd um slíkt. Og sem ég horfði á guðinn, frá mér numinn, lagði allt í einu breiðan, bjartan geisla af vörum hans í áttina til mín, og ég heyrði undarlega annarlega, en óumræðilega fagra rödd sem sagði: bróðir. Dálitla stund — ég hafði vitanlega ekki hugsun á að athuga hvað lengi — stóð þessi dýrðlega vera og horfði á mig, en hvarf síðan. Ekki leið á löngu áður birtist þarna önnur vera, mjög lík þeirri sem horfið hafði, en þó svo greinilega frábrugðin, að mér gat ekki eitt augnablik komið til hugar, að það væri sama veran. Vera þessi horfði á mig um stund eins og hin fyrri, en án þess að segja nokkuð. En svo undarlega brá nú við og ótrúlega, að mér fannst þessi dýrðlega vera sem þarna stóð, vera ég sjálfur. Eftir stutta stund hvarf einnig þessi vera, en ég sat eftir, undrandi mjög, og skildi vitanlega ekkert í þessu sem fyrir mig hafði borið. Verum þessum báðum fylgdi eins og hljómur nokkur, óumræðilega fagur, minnti nokkuð á fegursta söng sem ég hefi heyrt, en bar þó langt af.

III

Það var lengi sem ég vissi ekkert hvað ég átti við þetta að gera, sem fyrir mig hafði komið. Það geymdist í huga mér, án þess nokkuð greiddist til um skilning. En eitt var það sem mér aldrei kom til hugar, og það var, að sýn þessi hefði einungis verið hugarburður minn, það sem á útlendu máli er nefnt Hallucination. Mér var það frá upphafi fyllilega ljóst, að sú hugsun var vitlausari en svo, að henni væri nokkurt rúm gefandi, að þessi fegurð og tign, sem fór svo ósegjan-

lega langt fram úr því sem ég hafði nokkurntíma heyrt eða séð eða hugsað mér, væri ekki annað en skynvilla ein. Og nokkru seinna kom nokkuð líkt fyrir mig, þó að verur þær sem mér þá bar fyrir augu, hefðu ekki yfir sér eins yfirgnæfandi svip máttar og dýrðar. Það var eitt kvöld í rökkrinu, að ég lá á legubekk heima hjá mér, vakandi og með augun opin. Ég var einn í herberginu. Allt í einu kemur fram til fóta mér eins og ljóspoka og úr henni verður skýr mannsmynd. Ekki þótti mér þessi vera segja neitt, en í huga minn kom fram orðið Goethe, án þess að ég hugsaði það. Með nokkurri æfingu læra menn auðveldlega að greina slíkt. Það var enginn vafi á því, að mér var sent þetta orð. Ég hafði um aldamótin lagt talsverða stund á rit þessa höfuðskálds Þjóðverja og mikla vitrings, sem einnig hafði fengist nokkuð við náttúrufræði. Einum eða tveim dögum seinna fór á sömu leið, um sama leyti dags, en mannsmyndin sem þá kom fram var ekki hin sama, og nafnið sem mér var sent var Descartes. Þessu mikli franski vitringur, er telja má einn af feðrum jarðfræðinnar, átti sama afmælisdag og ég, 31. mars; f. 1596, dó í Stokkhólmi 1650. Svo liðu enn nokkrir dagar. Þá var það einu sinni um hádegisbilið, að fyrir mig bar heilan hóp af mönnum. Var eins og þeir stæðu á hæð nokkurri og mjög bjart um þá. Þeir horfðu allir til mín, en spölkorn frá mönnum þessum stóð kona. Hún leit ekki til mín, en sneri að mér vinstri hlið, og í kringum hana bylgjaðist ljós, sem helst minnti á sumar þær myndir, sem norðurljósín geta á sig tekið. Ekki sá ég þesskonar ljós í kringum mennina á hæðinni, þó að bjart væri um þá. Þetta var áður en ég hafði nokkuð kynnt mér hugmyndir manna um það sem er nefnt ára, og áður en ég hafði skilið, eða gert nokkra tilraun til að skilja, að lífsafl konunnar er meira en mannsins. Það sem nú kom fram í huga mér var, að menn þessir væru vitringar, sem lifað hefðu hér á jörðu á ýmsum öldum og í ýmsum stöðum; en um konuna var mér ekkert „sagt“. Horfði ég á þetta um stund, og undrun mín var meiri en ég fái með orðum lýst. Ég þóttist verða var við, að hinir framliðnu vitringar væru að reyna að koma einhverjum boðskap til mín, og

var svo nokkra hríð, að það tókst ekki. En loks varð ég greinilega var við orðin: Sei geseget. Þóttist ég skilja seinna, að vitringarnir hefðu reynt að koma til mín nokkrum orðum á íslensku, en ekki tekist, af því að íslenskt hugarfar gagnvart mér leyfði það ekki. Urðu þeir að nota þýskuna til að færa mér blessun sína. Tel ég þetta geta stafað af því, að ég hafði þá fyrir ekki löngu, áunnið mér nokkurt álit meðal þýskra vísindamanna, svo að jafnvel hafði komið til orða í helsta vísindafélagi Þýskalands — er heimspekingurinn Leibnitz stofnaði — að styrkja rannsóknir mínar á Íslandi á þann hátt, er gersamlega mundi breytt hafa ástæðum mínum, ef úr hefði orðið.

IV

Ég skildi það ekki þá, en ég hefi síðan glögglega skilið, vegna hvers það var, sem guðirnir og hinir framliðnu vitringar lögðu á sig þá óumræðilegu þrekraun sem það hefir verið að birtast mér hér í þoku fávískunnar og fásinnisins um þau efni sem mestu varða. Það getur enginn vafi á því leikið, hvað það var, sem kom þessum furðulegu verum til að gera sér svona mikið far um að hughreysta mig og lyfta huga mínum. Því að það var óefað með þeirra tilstyrk sem ég komst síðan á hærra tind útsýnis yfir heiminn og lífið en áður hafði komist verið hér á jörðu, og fann þýðingarmeiri sannindi en áður höfðu fundin verið. Og af blessuninni sem þeir lögðu yfir mig, veitti sannarlega ekki. Því að sá sem hefir fengið það hlutskipti, að eiga að færa mannkyninu þau sannindi, sem því ríður mest á að vita, kemst í hann krappari en þeir geta ímyndað sér, sem ekki hafa reynt. Þar er ekki eingöngu við sljóleika og hluttekningarleysi að stríða.

V

Því miður varð ekki framhald slíkra atburða sem ég hefi nú nokkuð sagt af. Guðirnir og hinir framliðnu vitringar birtust mér ekki aftur. En þó varð nokkur breyting á, sem ég lærði síðan að rekja til þess, að verum þessum sem ég sá, hafði orðið auðveldara um en áður, að styðja viðleitni mína

til skilnings á tilverunni. Smátt og smátt fór að greiðast úr ýmsu sem ég hafði áður skilið lítið í, eða ekkert. Mér varð t. d. ljóst undirstöðueðli draumlífsins, sambandseðlið; og þá var ekki framar neitt óskiljanlegt, að geisli af eiginvitund guðsins sem hafði birst mér, gat komið fram í mínum huga, svo að mér fannst sem ég væri sjálfur þessi dýrðlega vera. Og jafnframt hætti það að vera dularfullt — sem mér að vísu hafði ekki áður verið mikið umhugsunarefni — hvernig á því gat staðið, að Jesús hafði sagt orð eins og „ég og faðirinn erum eitt“ og „þar sem þér sjáið mig sjáið þér föðurinn.“ Og ekki þurfti ég framar að vera í neinum vafa um, að þetta gæti verið og væri sennilega rétt eftir haft. Að guðinn sem fyrst birtist, hafði kallað mig bróður, kom mér þá einnig til að minnast alkunnra orða Jesú. En hinn breiði, furðulega bjarti geisli, sem til mín hafði lagt af vörum guðsins, varð til að beina eftirtekt minni að áður óskiljanlegum stað í Opinberun Jóhannesar, 19. kaflanum, þar sem segir frá þeim er heitir Trúr og Sannorður. „Og af hans munni gengur út biturt sverð til þess að hann slái þjóðirnar með því.“ Það er eftirtektarvert, að gríska orðið, sem þarna er notað, er ekki Xifos, hið stutta og breiða sverð, heldur Hromfaia, en svo er nefnt langt sverð og mjótt. Orð Opinberunarbókarinnar verða auðskilin, ef gert er ráð fyrir, að höfundurinn hafi séð eitthvað líka geislun þeirri sem fyrir mig bar. Dr. R. H. Charles, stórlærður guðfræðingur og höfuðprestur enskur, hefir samið mjög merkilegt tveggja binda verk um Opinberun Jóhannesar, og segir þar (I, s. 30): „Sverðið sem fram gengur af munni mannsins sonar, á blátt áfram að tákna dómaravald hans. Listamönnunum í þjónustu trúarinnar hafa verið mjög mislagðar hendur, þar sem þeir túlka þessi táknrænu orð bókstaflega sem sverð er gengur fram af munni Krists.“ En það er óhætt að segja, að þarna hefir bæði guðfræðinni og listinni mistekist, enda eru þessi orð torskilin mjög ef menn hafa ekki séð eitthvað líkt sjálfir. En hinsvegar er í því sem fyrir mig bar, fólgin afarfróðleg bending um, að höfundur Opinberunarbókarinnar hefir ekki verið að skálda — eins og sumir lærdómsmenn

hafa þó viljað halda fram — heldur reynt að segja frá því sem honum hafði vitrast. En eðlilegt er að í frásögn hans af því stórfurðulega sem fyrir hann hafði borið, yrði ekki komist hjá margvíslegum misskilningi, eins og ég hefi að nokkru skýrt í ritgerðinni „Opinberun, Völuspá og stjörnulíffræði.“

VI

Ég gat áðan um hinn undurfagra hljóm sem fylgdi guðunum er þeir birtust mér. Ég hefi hvergi, á þeim mörgu árum sem liðin eru síðan, séð getið um neitt í dulrænum fyrirbrigðum eða lýsingum á hinum svonefnda andaheimi, sem á þetta gæti minnt, þangað til mér barst í hendur bók Collyers og Dampiers „When We Wake.“ Er sú bók mjög eftirtektarverð. Er þar sagt frá „anda“ framliðins, sem Arthur nefnist og kveðst „hafa andstyggð á þessu þvaðri um andalífið“ („I detest this nonsense about the spirit-life“). Og ekki trúir hann á andasvið: „I waste no time therefore on spiritual spheres, I do not believe in them“, segir hann, s. 42-3. Gefa spiritistar slíkum upplýsingum minni gaum en skyldi. Bókin er einnig stórfróðleg vegna þess, að einn af ágætustu vísindamönnum sinnar samtíðar, Sir William Crookes (1831-1917) kemur þar fram og er að reyna til að fræða um þetta sama og Arthur. Eða m. ö. o., að styðja kenningu mína um lífið eftir dauðann, sbr. grein eftir mig í Light, 2. des. 1937. Segir Crookes að hann eigi heima á jarðstjörnu þó að í öðru heimshverfi sé en þessu, og hvetur mjög til að snúa huganum að stjörnunum, eins og fleiri „andar“ hafa gert á þessum síðustu tímum. En á s. 207 eru þessi orð höfð eftir honum: „Outer space on its spiritual side contains a curious, lovely light expressed by symphonic chords, like ecstatic music,“ og ennfremur: „the light symphonies are like music.“ Þarna er sagt að einhversstaðar í heimi, mjög langt í burtu frá oss hér á jörðu, sjáist ljós er fylgir það sem líkist unaðsfögrum söng. En í öðru riti sem ég kynntist um líkt leyti og „When We Wake“, og heitir The Book of Gerontius, er beinlínis sagt frá talandi ljósgeislum

er flytji boðskap frá æðri stöðum til óæðri, alveg eins og mér virtist ljósgeislinn frá vörum guðsins flytja mér orðið „bróðir“. En sérstaklega fróðlega bendingu um að hinn fagri hljómur sem mér virtist fylgja guðunum hafi ekki verið hugarburður minn er að finna í bókinni „The Day after Tomorrow“ eftir Sir Philipp Gibbs, sem ég las ekki fyr en í vor sem leið (1940); þar segir frá þeirri uppgötvun, að hver sýnilegur hlutur hafi sinn sérstaka hljóm, og finna meg, þegar þar til lagaðar tilfæringar eru við hafðar, að sumum andlitum fylgir greinilega óskemmtilegur hljómur. (Gibbs, s. 36).

VII

Ég lauk prófi í náttúrufræði í janúar 1897 og fór síðan um vorið til Grænlands og var hálft ár í þeirri ferð. En veturinn eftir fór ég að leggja stund á heimspeki, og byrjaði á því að lesa heimspekisögu Höfðings kennara míns, hins fræga sálfræðings. Hélt ég svo áfram úr því, að grípa í það nám. Ég sá fram á það, að ef þetta nám mitt átti að geta orðið eins vísindalegt og ég vildi, varð ég að lesa heimspekirit Grikkja og Rómverja á frummálunum, og kostaði það mig ekki alllitla fyrirhöfn, því að þó að ég hefði fengið ágætiseinkunn bæði í grísku og latínu við stúdentspróf, þá var ég orðinn ryðgaður mjög í þessum málum og þó einkum grísku; en að geta lesið það mál fyllilega sér til gagns er ekki auðsótt. Loks kom þó svo, að ég fór að geta lesið nokkurn veginn hin grísku heimspekirit. Hefir mér þótt það mikill ávinningur, og er jafnvel vongóður um að geta stuðlað að því, að fornrit þessi verði réttar metin en áður. Því að menn hafa ekki skilið til fulls ennþá, á hvaða leið hinir fornu spekingar voru, og hafa þar af leiðandi ekki haft allt það gagn af þeim sem hafa má til að færa út skilning vorn á heimi og lífi. Ég hefi t. d. ekki séð þess getið í neinni heimspekisögu, að Pýþagoras kenndi, að sálir manna og dýra kæmu frá stjörnunum (tas psykhas tón zóón apo tón astrón ferespai). Og í fullu samræmi við það, talar Plótínos um lífið sem magnan eða hleðslu líkamans. Og í ritum þessa ágæta spekinga, og ævisögu hans eftir lærisvein hans Porfyríos, fann ég það sem

varpaði mjög merkilegu ljósi yfir þetta furðulega sem fyrir mig hafði komið, og sem ég hinsvegar mundi ekki hafa getað skilið til fulls án slíkrar reynslu. Porfyríos segir frá því — s. 16 í fyrra bindi rita Plótíns, útgáfa Volkmanns, Lpz. 1883 — hversu til Rómaborgar, þar sem Plótín, um miðbik 3. aldar e. Kr. kenndi og hafði um sig hóp af lærisveinum, kom egypskur prestur eða hofgoði. Kynntist hann spekingnum og bað hann um að mega sýna honum sína eigin fylgiveru (daimón). Var Plótín þessa fús, og átti áköllun þessarar veru um að birtast, að fara fram í hofi sem egypsku gyðjunni Ísis hafði reist verið þar í borginni. Þann einn stað kvaðst hofgoðinn finna nægilega skíran þar í heimsborginni. Áköllunin fór nú fram, og birtist þá ekki vera vættakyns (daimón), eins og gert hafði verið ráð fyrir, heldur guð einn. Sagði þá hinn egypski, að sæll væri Plótínos, að eiga slíka fylgiveru eða leiðtoga. Stutta stund stóð guðinn við, og einskis gátu þeir spurt hann, og kennir Porfyr því um, að vinur Plótíns, sem var þarna með, hafi drepíð fugla sem hann átti að gæta (líklega af þeim misskilningi, að hann ætti að fórna þeim). En fuglana mun hafa átt að nota sem miðla, til að greiða fyrir sambandi við guðinn. Miðar það til að styðja þessa tilgátu mína, að Mrs. Gillespie hefir það eftir Crookes (Light, 1939, s.343), að meginerfiðleika á sambandi við lífið á stjörnunum mætti yfirstíga með því að leggja saman lífsafl manns og dýrs („by means of animal magnetism, using the two forces in combination — the human and animal“). Fuglarnir eru að ýmsu leyti svo miklu goðumlíkari verur en mennirnir, fullkomnari viðtæki sumrar guðlegrar geislunar, eins og lýsir sér í skyggni þeirra, sem gerir þeim mögulegt að elta vorið og sumarið um allan hnöttinn.

Eftir sýn þessa í hofi hinnar egypsku gyðju, samdi Plótín mjög merkilega ritgerð er nefnist „Um fylgiveru þá (eða leiðtoga), sem oss hefir hlótið: Peri tú eilekhotos hemas daimonos“, og er það býsna eftirtektarvert, að einungis þar og hvergi annars staðar í ritum sínum, minnst spekingurinn á, að sálir mannanna fari eftir dauðann til stjarnanna. Og er það að vísu í góðu samræmi við heimspeki Platóns (sbr.

hér áður) — sem Plótín kallar hinn guðdómlega — að setja daimóninn (verndarvættina) í samband við stjörnurnar. Og nokkurn viðbótarfróðleik um þetta stórmerkilega efni, fáum vér hjá höfundi ritsins de Mysteriis, sem uppi var nokkrum áratugum seinna en Plótín, því að hann segir að „geislun frá stjörnunum veiti oss vættina“: Homós he apo tón astrón aporroia aponemei ton daimona, (de Myst. 9, 4, útg. Partheys). Hafa hinir fornu spekingar, í þessu efni verið mjög langt á undan dulrænumönnum síðari tíma, spíritistum og öðrum. En á vísindaleiðina verður ekki komist í þessum efnum fyrr en vér byrjum að skilja, hvernig hinn skapandi kraftur brýst lengra og lengra út í ófullkomnunina og leitast við að koma henni á leið fullkomnunarinnar. En allt er í þessum efnum í lausu lofti meðan vér skiljum ekki samband lífsins hér á jörðu við stjörnurnar, og hvernig fullkomnari íbúar annarra stjarna eru að leitast við að auka sambandið og færa oss nær sér. Og er þó hættan mikil á auknu sambandi við hina verri staði, eins og einkar glögglega kemur í ljós á þessum síðustu tímum. Og verður að þessu vikið nánar síðarmeir.

VIII

Porfyríos lætur þess ekki getið, að Plótín hafi svo fundist, er honum birtist þarna í Ísishofinu, guðinn leiðtogi hans, sem sæi hann sjálfan sig. En þó hygg ég telja megi nálega víst, að svo hafi einmitt verið, eins og nú skal reynt að sýna fram á. Í 5. ritgerð hinnar 5. níundar, 8. kafla (Enneas V, v, 8) segir Plótín, að hugurinn (Nous, nós) geti séð sjálfan sig skínandi gagnvart sjálfum sér og fegri orðinn. Hygg ég lítinn vafa geta leikið á því, að þarna sé í rauninni um sömu veruna að ræða, eða svipaða, og þá sem Plótín sá í hofinu, þó að hvergi komi fram, að spekingurinn hafi gert sér þetta ljóst. Og engum vafa getur það verið undirorpið, að þar sem hann er í 8. ritgerð sömu níundar (Enn. V, viii) að lýsa fegurð hugarheimsins, þá er hann í raun rétttri að lýsa lífinu á stjörnu, þar sem mjög miklu lengra er komið en hér á jörðu, og þar sem átti heima guðinn leiðtogi hans. Og vitanlega

eigum vér lýsingu þessa, sem er svo stórfurðuleg, einmitt að þakka sambandi spekingisins við guðinn. En það samband var í eðli sínu náskyld því sem kom Jesú til að tala um föðurinn og guðsríki sem væri hið innra með mönnunum. En það er ekki vafasamt, hvernig þau orð beri að skilja, þegar þess er gætt, að Jesú virtist sem hann sæi í *huga sér*, það sem var hinna guðlegu sambandsveru hans fyrir *augum*. Er mál þetta allt stórfróðlegt. Og fullkomin sönnun fyrir sambandi Plótíns við guðlega veru, kemur fram í upphafi ritgerðarinnar um „niðurför sálarinnar í líkamina“ (Enn. IV, viii). En þannig kemst spekingurinn þar að orði, (og er að vísu ekki auðvelt að þýða alveg nákvæmlega rétt, og þó nokkuð af því, að ritað er af engum skilningi á aðalatriði): „Oft er það sem ég vakna til mín sjálfs úr líkamanum, verð í sjálfum mér, laus við allt annað, sé stórfurðulega fegurð. Og þá trúi ég því best, að mitt hlutskipti sé hið betra; ég lifi hinu ágætasta lífi, er orðinn hið sama og hið guðlega; og hafandi mína veru í því, næ ég guðlegri orku og er hafinn yfir allt annað sem hugarheimsins er. Og þegar ég eftir þessa veru í hinu guðlega hverf frá (hinum guðlega) huga og niður í rökhugsun (logismos), þá fer ég að reyna að skilja hvernig ég hafi nú farið niðurávið, og hvernig það gat nokkurn tíma orðið, að sál mín yrði í líkamanum, slíks eðlis sem hún sýndi sig nú að vera“ (þegar hún losnaði um stundar sakir úr líkamanum).

Þetta eru fróðleg orð og gera oss vel skiljanlegt hvert hið merkilegasta í heimspeki Plótíns á rót sína að rekja. En hvergi kemur það fram í ritum spekingisins, að hann hafi skilið hvað það var í rauninni, þetta sem hann kallar að vakna til sjálfs sín. En það var það að hann sofnað og fær fyrir draumgjafa veru sem er miklu æðri en mannlegs eðlis, og þá sennilega einmitt þessi skínandi vera sem birtist honum í hofi hinnar egypsku gyðju, og hofgoðinn hafði sagt honum, að væri fylgivera og verndarvættur hans sjálfs og fullkomnari þó og guði líkari en slíkar verur eru vanalega. Vér verðum að vita af slíku sambandi til þess að skilja hvers vegna Platón segir (í merkilegasta riti sínu *Timaios*, 47 B) að

heimspeki sú sem hann flytur sé svo mikils verð að betra hafi aldrei verið né muni verða enda sé hún (sér) gefin af guðunum. Og eins að það muni vera á nokkrum rökum byggt þegar Filostratos segir (í 1. kafla rits síns um Apollóníus frá Tyana) að spekingurinn Pythagoras hafi verið samvistum við guðina og fengið frá þeim siðfræði sína og náttúrufræði (en hún var að sumu leyti þúsundum ára á undan samtíð hans). Virðist Pythagoras hafa orðið sambandsástands þessa aðnjótandi á enn hærra stigi en Plótínos. Og óhætt er að segja að vér getum ekki til fulls gert oss grein fyrir því hversu merkileg gríska heimspekin er fyrr en vér vitum af þessu ástandi. En engin leið var til að glöggva sig á þessu máli fullkomlega fyrr en eðli draumlífsins var uppgötvað. Getum vér þá einnig rennt grun í hver framfaraöld muni upp renna þegar fer að takast að haga svo til að draumgjafinn eða sambandsveran verði alltaf æðra eðlis. Amerískur læknir, dr. Bücke, sem í eitt skipti hafði reynt eitthvað líkt ástand þessu hefir ritað um það bók er hann nefnir *Cosmic Consciousness: Alheimsvitund*. Er þar að vísu of ríkt að orði kveðið, og kemur í ljós að læknirinn hefir ekki skilið hvers eðlis ástandið var.

Porfyríos segir að Plótínos hafi komist í ástand þetta 4 sinnum meðan hann dvaldi hjá honum við nám, en sjálfur kveðst hann reynt hafa einu sinni er hann var á 68. aldursári. Ég þekki þetta ástand af eigin reynd, og hefi þó aðeins fengið að reyna það einu sinni. Meðvitund mín var ákaflega miklu merkilegri og stórkostlegri en vanalega, eða nánar tiltekið, varla sambærileg. Því mér fannst nálega sem ég mundi geta allt og vita allt, og fara ógurlega niður á við þegar ég vaknaði (sbr. lýsingu Plótíns). En þegar ég hafði áttað mig á eðli draumlífsins sem varð nokkru síðar, varð mér fullkomlega ljóst, að þarna var ekki um mína eigin meðvitund að ræða, heldur hitt, að ég hafði fengið þátt í meðvitund miklu æðri veru en vér mennirnir erum. Þarna var um nokkurskonar draum að ræða, en svona óvenjulegan og merkilegan af því að guð hafði orðið draumgjafi minn og þá sennilega einmitt annarhvor guðinn sem hafði birst mér,

eins og áður er sagt frá. Ég þóttist vera staddur hátt upp til fjalla og í óumræðilegri birtu; en á sjónjaðri var að sjá eins og dálítinn hnoðra og þótti mér þó raunar sem hnoðri þessi væri heimurinn eins og vér mennirnir þekkjum hann, með billjónum sólna. Þótti mér sem í hnoðra þessum væri eitt-hvað meir en lítið sem laga þyrfti, en í huga mínum réði tilfinning ósigrandi styrkleika, og ég var í engum vafa um það að hnoðra þessum eða hnökra á tilverunni, mundi komið verða til samræmis við fullkomleikann. Það var óneitanlega að fara niðurávið eins og Plótín segir, og það alveg óskiljanlega, að vakna til sjálfs sín frá slíku ástandi, og hefir mér þótt það mikið mein að fá aldrei að reyna slíkt aftur öll þau ár sem síðan eru liðin. En þó veit ég vel hvað veldur. Þeirri guðlegu hjálp, sem þetta samband er, verður ekki komið fram við neinn sem ekki hefir einlægan vilja á að leita sannleikans. En þó er það ekki nóg. Náttúrulögmál það sem ég hefi nefnt stillilögmálið, og tók að rannsaka sumarið 1914, gerir það að verkum, að enginn guð getur veitt neinum sannleiksleitanda þá hjálp sem þyrfti, nema hann hafi nægilegt fylgi við að styðjast, nægilegt traust manna á því að það sé sannleikurinn sem hann er að flytja þeim, og að þeim sé sjálfum mjög áriðandi að verða samtaka tilrauninni til að koma fram sannleikanum. Sljóleiki mannanna gagnvart sannleikanum, hefir verið versta fyrirstaðan gegn því, að lífinu hér á jörðu gæti orðið komið í það horf sem vera þarf. Mun þetta skýrast nokkuð við það sem enn mun sagt verða.

IX

Eitt af því sem eftirtektarverðast er um þessa síðustu tíma, og minni sögur hafa þó farið af en skyldi, er sú mikla eftirvænting sem gert hefir vart við sig mjög víða, um endurkomu ýmissa trúarhöfunda eða framkomu einhvers nýs manns af því tagi. Má hverjum sem öðlast hefir nokkurn skilning á ýmsum aðalatriðum í vitkunar- og viðburðasögu mannkynsins, vera ljóst, annarsveggar að slíkar eftirvæntingar muni hafa við nokkuð að styðjast, og hinsveggar, að hug-

myndir þær sem menn hafa gert sér um þessi efni, muni á ýmsan hátt vera mjög fjarri sanni. Mjög fróðlegt er að virða fyrir sér í þessu sambandi, einkar vel samda ritgerð eftir séra Jakob Kristinsson sem heitir „Koma andlegs leiðtoga“ og stendur í tímaritinu Gangleri 1. ár, 1926-27, s. 113-160. Þar segir svo (s. 116-18): „Nú er að segja þá undarlegu sögu, að í hverjum þessarra trúarflokka [hinna helstu á jörðinni] er fjöldi manns, sem einmitt nú væntir fastlega trúarleiddtoga síns. Hindúar vænta Krishna og reisa honum ný musteri. Æðsti kennimaður Búddhatrúarmanna austur í Burma, tók að kenna fyrir nokkrum árum, að Maitreyja, meistari kærleikans mundi brátt fram koma, og hefir hann brýnt fyrir mönnum, að þeir búi sig undir komu hans. Með Múhameðs-trúarmönnum hefir einn af höfðingjum þeirra, Sheik sa Sanusi, vakið mikla hreyfing og fengið marga áhangendur. Kunngerir hann komu hins nýja spámanns er Múhammed hafði heitið að koma skyldi. Og af kristnum þjóðum er það að segja, að vonirnar um endurkomu Meistarans hafa, á síðustu árum, verið óvenjulega ákveðnar og almennar. Sumir sértrúarflokkar kenna nú hiklaust, að koma Krists sé í nánd. . . . Með öllum megintrúflokkunum er sterk eftirvænting um komu andlegs leiðtoga. En ekki eru það trúmennirnir einir, sem ala slíka von. . . . Út hefir komið fjöldi bóka, sem fjalla að einhverju leyti um endurkomu Krists. . . . Í janúarhefti tímaritsins „Samtiden“ 1922 hefir fjöldi menningarfrömuða Norðurálfu lýst skoðunum sínum á ástandinu í heiminum. Og sérhver þeirra lætur í ljós þá sannfæring, að mannkynið standi nú á örlagaþrungnum tímamótum.“

[Það er eftirtektarvert að þetta er sama árið sem Nýall kemur út, og eins að séra Jakob lætur þeirrar bókar að engu getið í ritgerð sinni. En ég hafði þegar 1914 (í langri ritgerð sem ég hefi ekki látið prenta þar eð einungis var um frumdrætti að ræða) bent á, að nú væri að aldaskiptum komið í sögu mannkynsins, miklu þýðingarmeiri en nokkur hefðu verið áður, og sagði ég hiklaust fyrir hin ógurlegustu tíðindi 3 mánuðum áður en styrjöldin mikla hófst, ef máli mínu

væri ekki sinnt, og tók fram svo að vel mátti skilja, í hverju stefnubreytingin yrði að vera fólgin. — H. P.]

Séra Jakob heldur þannig áfram:

„Margir halda og því fram að þörf sé á nýrri trúarhreyfing og að í henni muni fólgin hin einu bjargráð út úr ógöngunum. Þekktur rithöfundur þýskur, Albert Dresdener, segir meðal annars: „Mannkynið þráir ekkert jafnmikið og sanna leiðtoga, snillinga, spámenn, frelsara. [En hefir að vísu gagnvart engum mönnum sýnt aðra eins sljóskyggni og illúð. — H. P.] Og vissulega geta menn og verða að trúa á kraftaverk. Einhvern daginn, í dag eða á morgun, getur forsjónin sent þann er við þráum. Það þarf kraftaverk til þess að frelsa oss“.

[Það er eftirtektarvert að þessi þýski maður nefnir ekki sannleikann heldur kraftaverk. En svo munu Þjóðverjar nú líta á, sem þessi spá sé fram komin, að því er Þýskaland snertir. Og ennþá greinilegar hefir sagnfræðingurinn dr. Albrecht Wirth í bók sinni *Weltenwende* (Heimshvörf) 1921, s. 282, spáð endurreisn Þýskalands og komu Hitlers. — H.P.]

Þá tilfærir séra Jakob orð Friðþjófs Nansens er hann mælti í desember 1922 þegar hann tók við friðarverðlaunum Nóbels. Nansen — sem var alveg laus við trúarbrögð og hafði svo ákveðið, að kirkjan skyldi ekki koma nálægt jarðarför hans — talaði um „konung mannkærleikans“ — en svo hefði hann vel mátt heita sjálfur, svo stórkostlegt var það mannúðarverk sem þessi dugnaðarjötunn vann — og hann talaði um „trúna á morgunroðann.“

Merkilegust þykja þó séra Jakob þau tíðindi, er hann hefir sjálfur kynnst nokkuð í sjón og reynd, og standa í sambandi við Indverjann Krishnamurti og fóstru hans dr. Annie Besant og guðspekifélagið. Er það mæta vel skiljanlegt, að slík tíðindi skyldu verða í Austurlöndum, þar sem svo miklu auðveldara er um samband við íbúa stjarnanna en hér vesturfrá. En kraftaverkanna mundi þó einkum að vænta meðal svertingja í Suðurálfu heims, þar sem eru sumir þeir menn sem best eru vaxnir og sterkastir, og sterkasta hafa trú,

og mun þó varla nokkur gera ráð fyrir því, að mannkyninu verði þaðan bjargað.

S. 141-3 segir séra Jakob frá atburði sem gerðist í Benares á Indlandi, 28. des. 1911. Heimildarmaður hans er enskur herforingi Peacock að nafni, er viðstaddur var þessi tíðindi. Er lýsing hans þannig, nokkuð stytta: „Grannvaxinn 15 vetra gamall unglingur, af Brahmina ættum, stendur. . . . í öðrum endanum á löngum og mjóum sal. . . . Framundan honum stendur sundurleitur mannsöfnuður. Í honum eru nálægt 400 manns, konur og karlar, sem teljast til ýmissa þjóða og trúarbragða. Flestir sitja á gólfinu. Menn þessir standa nú á fætur, hver á eftir öðrum, ganga fram fyrir unglinginn indverska, taka við pappírsblaði af honum, kveðja á indverska visu og hverfa aftur til sæta sinna. Athöfnin er þó varla hafin þegar allir sem nálgast hann, fleygja sér skyndilega fram fyrir fætur hans og snerta gólfið með enninu, eins og þeir séu að hlýða einhverri leynilegri skipun. . . . Voldug bylgja andlegs kraftar streymir um salinn og allt sjónarsviðið breytist í einni svipan. Litli salurinn varð að musteri og þessi einfalda athöfn sem vér vorum samankomin til að taka þátt í, varð að helgri athöfn, þar sem vér vígðum líf vort þjónustu mannkynsfræðarans sem koma skal. [? — H. P.] Og án þess að ymprað væri á einu orði, fundum vér öll, ungir og gamlir, konur og karlar, að allt í einu var einhver heilög vera þarna viðstödd enda þótt vér vissum ekki hver hún var. Og í dýpstu lotningu fleygðum vér oss niður, líkamlega og andlega, frammi fyrir þessum heilagleik, jafnframt því sem hið innra með oss hljómuðu þessi orð: „Herra ég á aðeins þá einu ósk að þjóna þér. . . .“

„Hið næsta sem í frásögur er fært“ — segir séra Jakob ennfremur — „um opinberun meistarans, bar við í Adyar á Indlandi, 28. des. 1925.“ [Nokkrum vikum eftir að ég hafði fengið prentaða hina fyrstu ensku grein mína varðandi þessi aldaskiptaefni. — H. P.]

Var séra Jakob þar viðstaddur. „Dagurinn var“ — segir hann —, „helgaður Stjörnufélaginu og flutti Krishnamurti ræðu um komu mannkynsfræðarans. Notaði hann fornafn

3. persónu um meistarann, eins og venja hans er og sagði m. a. þetta: Hann er nú með oss. Hann kemur til þess að fylgja oss öllum til þeirrar fullkomnunar sem veitir oss eilífa hamingju. Hann kemur til að segja oss til vegar. Hann kemur til þeirra, sem skort hefir skilning, sem tekið hafa út, sem eru óhamingjusamir og fákunnandi. Hann kemur til þeirra sem þarfnast, sem þrá, sem langar og —“

Þegar hér var komið stansaði hann skyndilega nokkrar sekúndur, og þeir er næstir honum voru kváðust hafa séð hann breytast í einni svipan, og óumræðilega tign og birtu ljóma af ásýnd hans. Ég var nokkuð utarlega í hópnum — segir séra Jakob — og tók ekki eftir þessu. En ég tók eftir hinu að það dró niður í honum og rödd hans varð mýkri og blíðari en áður, er hann hélt áfram:

„Ég kem til þeirra er skortir samúð, sem skortir hamingju, sem langar til að leysast, sem langar til að finna hamingju í öllum hlutum. Ég kem til þess að endurbæta, ekki til þess að rífa niður, ekki til þess að leggja í auðn, heldur til þess að reisa úr rústum. . . .“ Samstundis og þessi orð voru sögð — segir séra Jakob — fann ég óumræðilegan frið breiðast yfir oss, það var eins og öll tilveran stæði á öndinni og ég hafði á tilfinningunni, að eitthvað einstakt og stórfenglegt væri að gerast.“

X

Þetta eru fróðlegar frásagnir, bæði hins enska herforingja og guðfræðingsins íslenska, og ekki að efa, að það er rétt, að um samband við æðri veru og magnan frá æðri veru hafi verið að ræða. Og greinilega kemur stillilög málið fram í tíðindum þessum. Annie Besant trúði mjög á köllun hins indverska unglings, og hafði beint mjög athyglinni að honum, og þar sem voru hinir 400 er herforinginn segir frá, og eins söfnuðurinn þar sem séra Jakob var viðstaddur, hafa auðsjáanlega verið góðir stillihópar (corpus determinantium) er lögðu saman í að treysta fósturu og fóstursyni svo sem þurfti til þess að samband og magnan gæti orðið. Eftirtektarvert er hversu mjög þessi magnanaráhrif koma meir

fram í tilfinningunum en að þau lýsi sér í aukinni vitkun. Tortryggileg er hin ófrjálsmannlega, austræna kveðja (proskynesis!). Því að það er fullkomlega víst, að það sem guðirnir vilja, er ekki að menn geri sig hundflata frammi fyrir einhverjum meistara. Ég fann ekki á þeirri stundu er guðirnir birtust mér, nokkra minnstu hvöt til að hegða mér þannig. — Það sem guðirnir vilja, er að vér lærum að meta sannleikann eins og vert er. Og ekki get ég varist þeirri hugsun, að veran sem talaði í gegnum Krishnamurti, hafi verið óæðra eðlis en þær sem mér birtust, fremur þess kyns er Grikkir nefndu daimón en þeos. Meistara þennan eða mannkynsfræðara — eins og séra Jakob nefnir veru þessa — hafði dr. Annie Besant, að því er hún sagði, bæði séð og heyrt, og hugði að bústaður hans væri einhversstaðar í Himalayafjöllunum. Þykir mér þetta harla ólíklegt, en þó er þar að vísu um framför að ræða frá því að telja sambandsveru þessa einungis anda. En fullkomlega víst tel ég það, að guðir þeir sem mér birtust, eigi heima á einhverri stjörnu, þó að ekki séu þeir eins staðbundnir og vér á þessari jörð, og geti komið fram hvar í alheimi, sem þroski eru kominn á það stig, að þeim verði viðtaka veitt. Og það er nú einmitt að þessu sem viðleitni hinna lengra komnu beinist svo mjög, að oss sem erum hér á útjaðri vitheims — ásamt íbúum óteljandi milljóna af jarðstjörnum sem líkt eru staddir — verði fært að þiggja hjálp þeirra, verða þeim samtaka, komast á örugga framfaraleið, snúa frá Helstefnu til Lífstefnu.

Orðin sem höfð eru eftir Krishnamurti — og eins þegar meistarinn eða mannkynsfræðarinn talar beinlínis gegn um hann — mega eftir atvikum teljast fremur ómerkileg. Og það er hinn mesti misskilningur, sem dr. Annie Besant hélt fram, og einnig kemur greinilega í ljós í ritgerð séra Jakobs (s. 153), að mannkynið þurfi ekki á neinum nýjum sannleik — eða með öðrum orðum á aukinni þekkingu — að halda, til þess að komast á hina sönnu framfaraleið. Hin nauðsynlega breyting er einmitt í því fólgin, að vér öðlumst þekkingu í staðinn fyrir trúarbrögð. Og úrslitaþekkingin eða svo að menn misskilji mig síður byrjunarþekkingin í þessum efn-

um, er það, að vér förum að vita af íbúum stjarnanna, nauðsyn vorri á nægilega fullkomnu sambandi við þá, og möguleikanum til þess.

XI

Jarðfræðin mun, flestum eða öllum öðrum vísindum betur, vera til þess fallin, að búa manninn undir að átta sig á þessu mikla máli. Jarðfræðingurinn, sem veit, að lífið hefir háð baráttu sína hér á jörðinni um milljónir alda, hefir sérstaklega góðar ástæður til að skilja hversu hinn skapandi kraftur hefir hér átt við mikla örðugleika að stríða. Tilgangurinn er auðsjáanlega sá, að skapa veru, sem á fullnægjandi hátt, geti á þessum stað alheimsins farið að taka þátt og eiga hlutdeild í sköpunarverkinu; veru, sem meir og meir verði guðum lík. En á öllum þessum milljónum alda, hefir þetta ekki tekist. Og það er ekki einungis svo, að öll náttúran eins og vér þekkjum hana, er að meira eða minna leyti, van-skapnaður og misskapnaður, heldur er einmitt vitveran, maðurinn, sú veran sem átti að verða guði lík og samtaka, sá hluti sköpunarverksins sem síst hefir tekist. Ég hefi nefnt manninn dýrið ófarsæla, animal infelix, og er það síst ýkt. Saga lífsins hér á jörðinni, frá hinum örsmáa fyrstlingi, til mannsins, er saga vaxandi þjáningar. Að vísu hafa ástæður manna, mikið batnað, en þess nýtur aðeins við milli eljanna. Élin hafa orðið verri og verri, eins og glöggst kemur í ljós ef vér virðum fyrir oss sögu styrjaldanna. Aldrei urðu t. d. á víkingaöldinni líkt því önnur eins hroðatíðindi á sjó og orðið hafa á þessu ári. Berið saman Svoldarorustu og þau tíðindi sem gerðust sl. vor í Oslóarfirði. Á Orminum langa munu hafa verið innan við 300 manns, og létu flestir lífið fyrir vopnum eða drukknuðu. En á orustuskipi sem fórst í vor við Noreg, voru 3000 manns, og fórust allir nema einn, og þannig, að þegar þeir ætluðu að bjarga sér af hinu brennandi skipi með því að hlaupa fyrir borð, þá logaði allur sjórinn umhverfis skipið.

XII

Nokkru áður en guðirnir birtust mér eins og áður er getið um var ég einn dag staddur á hinu ágæta dýrasafni í Berlín og var að virða fyrir mér apana. Og er ég horfði á górilla kom mér í hug hvernig þessi hræðilega ófríða skepna hafði eins og farið fram hjá því markmiði sem til var stefnt. Því að forfeður górillaunar stefndu einu sinni að því að verða menn; það voru hinir sömu forfeður og vorir. Og upp frá þessu fór mér að verða ljóst, að einnig mannkynið er að fara fram hjá, eða á mis við, það markmið sem til hefir verið stefnt, svo að það eru síðustu forvöð með að bjarga því á rétta leið. Ungar apans eru stórum fríðari, eða réttara sagt, ekki nálægt því eins ljótir og foreldrarnir. Og um oss mennina er nokkuð líku máli að gegna, þó að munurinn sé miklu minni. Börnin eru fallegrí en fullorðna fólkið. En ef mannkynið væri í sannleika á framfaraleið, þá mundi öll fullkomnun aukast með aldrinum, og 100 ára kona væri t. d. í alla staði fegri en tvítug. Mönnum hættir við að halda, að ellihrörnun og dauði sé það sem alltaf hljóti að eiga sér stað og aldrei verði umflúið; en þó er þetta böf aðeins afleiðing þess hversu illa okkur hefir tekist að lifna. Og að bjarga mannkyni þýðir m. a. það, að koma því á leiðina til að sigra elli og dauða. Meðan verið er á trúarbragðastiginu er að vísu mikið um það talað, að leysa eða frelsa mannkynið, eða a. m. k. fylgjendur einhverra sérstakra trúarbragðakenninga. En um verulegan skilning á því sem þörf er á, getur í rauninni ekki verið að ræða, fyrr en þekkingin á náttúrunni er komin á það stig sem nú er. Það er ástæða til að minnast þess, að það er ekki nema rúmlega ein öld síðan hinn ágæti Lamarck var, með litlum árangri, að reyna að koma fram undirstöðuatriðum til skilnings á framsókn lífsins hér á jörðinni. Og það var ekki fyrr en í tíð manna, sem enn eru á lífi, sem Darwin og samherjum hans, er í fyrstu voru mjög fáir, tókst að koma fram hinum mjög svo áríðandi skilningi á framætt mannkynsins. En þá fyrst gat mönnum farið að verða ljóst, hversu langsótt hafði verið leiðin til manns, og

hveru í þeirri framsókn var alltaf eitthvað sem tapaðist, svo að ekki varð um hreina framför að ræða. En orsök þess var sú, að því sundurleitari sem líftegundirnar urðu, og ósamstilltari, því erfiðara varð um sambandið við hinn skapandi kraft. Og það sem þarf til að bjarga ekki einungis mannkyninu, heldur yfirleitt lífinu hér á jörðinni, er að flýta þessari framsókn og koma henni í rétt horf. Fjöldi af skaðlegum líftegundum í dýra- og jurtaríki þarf að hverfa, en mannkyninu þarf að koma framyfir spendýrstigið, þó að það takmark sé nú að vísu lengra undan en margt annað. Öll náttúran þarf, hér á jörðu, að komast í annað horf, tók vitverunnar á náttúruöflunum að margfaldast. En leiðin til þess að þetta geti orðið, er betra samband við hinar æðri verur. Eftirtektarverð bending um það hvað slíkt samband þýðir, er í því fólgin, að vér fengum — fyrir rúmum tveim árum — frá Englandi fréttir af sumarveðri um vetur, þegar mestur hluti landsbúa þar var einhuga í þakklæti gagnvart þeim manni, sem talinn var hafa átt drýgstan þáttinn í að afstýra hinni ógurlegustu styrjöld. En nú þegar styrjöldin geisar fréttum vér af fárviðri og snjókyngi suður við Miðjarðarhaf en á Englandi af fannalögum svo miklum, að með firnum mundi þykja jafnvel hér á Íslandi. Samhugur margra um það sem gott er, greiðir fyrir sambandi við góða staði, og tilsvareandi áhrifum þaðan; en með sundurlyndi og fjandskap er stofnað til sambands við illa tilverustaði og slíkra áhrifa sem af helvegum stafa.

Nú eru hættutímar meiri en verið hafa áður í sögu mannkynsins, og er skiljanlegt að svo hljóti jafnan að verða, þar sem úrslitasannleikurinn er fundinn en ekki þeginn. Hinar dýrðlegu verur sem mér birtust, þurfa að fá það samband við mannkyn jarðar okkar, að þær geti komið hér við áhrifum sínum mjög miklu betur en orðið er ennþá. En skilyrði fyrir því, að þar verði komist í rétt horf er, að sannindum þeim sem ég hefi með tilstyrk guðanna fundið, sé viðtaka veitt. Samband við guðina á grundvelli nægilegrar þekkingar, hefir aldrei verið til á þessari jörð. Og þess vegna hafa alltaf blandast hinu betra, áhrif frá óæðri og jafnvel skað-

legum verum, og menning sú sem upp óx af slíku sambandi, vanþroskast og tekið skakka stefnu. Menning Forn-Grikkja er fróðlegt dæmi, því að fyrir þeim var um eitt skeið nokkuð svipað ástatt og nú er fyrir vestrænni menningu. Á sjöttu og fimmtu öld f. Kr. voru uppi meðal Grikkja nokkrir slíkir vit-snillingar, að manni gæti til hugar komið að aldrei hefðu þeirra jafningjar verið síðan. Þessir menn, Anaximandros, Pýpagoras, Leukippos, Demokritos og fleiri, færðu svo út vit mannkynsins og lögðu slíkar undirstöður að skilningi á tilverunni, að undrum sætir. Anaximandros hafði t. d. látið sér skiljast, að mannkynið er vaxið upp úr dýraríkinu; Pýpagoras vissi að jörðin er hnöttur og að lífið hér á jörðu er afsprungur lífs á öðrum stjörnum. En þessum stórkostlegu hugsunum var ekki sú viðtaka veitt sem þurfti, og þær báru því ekki ávöxt. Hinir frægustu söguritarar fornaldarinnar, sem frá svo mörgu kunnu að segja, Herodotos og Þúkydides, gera ekki svo mikið sem nefna á nafn menn þessa eða verk þeirra. Og síst kom þeim til hugar, að það hefði eða mundi hafa nokkra þýðingu fyrir sögu grísku þjóðarinnar, að hugsunum þessara manna sem Pýpagoras hafði nefnt viskuvini (filosofa) var ekki meiri gaumur gefinn. En þó er þar einmitt gott dæmi þess, hvernig fer, þegar sannleikurinn er ekki þeginn, og tilraunin til að auka mönnunum visku og vitsýn, fær ekki framgang. Grikkjum lenti skömmu eftir daga þessara mestu vitfrömuða saman í innbyrðis styrjöld, sem stóð nærri 30 ár, og eftir það rétti grísk menning aldrei við til fulls; en samfara styrjöldinni var árferði svo illt, að menn vissu ekki dæmi slíks þar í löndum. Styrjöld sú hin mikla sem nú er, minnir að ýmsu leyti á ófriðinn milli Aþen-inga og Spartverja og bandamanna hvorra um sig; og yrði haldið áfram á þeirri leið mætti segja fyrir hrun vestrænnar menningar, eins og raunar þegar hefir verið gert. En það má einnig segja með vissu, að takist guðunum — þ. e. íbúum annarra stjarna sem miklu lengra eru komnir en vér hér á jörðu — að koma hér fram þeim aukna skilningi á eðli og tilgangi lífsins sem þeir hafa svo mjög verið að reyna til að boða oss, þá verður mannkyninu bjargað. Þá verður svo að

mönnum mun koma í hug hið fornkveðna:

Böls mun alls batna.
Mun Baldr koma,

enda þykir mér ekki ólíklegt að trúin á Baldr hafi verið þannig til komin, að einhverjum þeim sem síðar voru nefndir goðmálugir menn, hafi birtst vera ekki ósvipuð þeim, sem mér bar fyrir augu.

XIII

Með því allra merkilegasta sem ritað hefir verið hér á jörðu, verður að telja lýsingar þær sem til eru á sambandi eða öllu heldur, samgöngum stjarna á milli. Eru þær lýsingar þó raunar hvergi ritaðar af skilningi á því, hvað um er að ræða, en samt er þeim þannig varið að af þeim má alveg örugglega álykta, að slíkar samgöngur eiga sér stað. Það er alveg augljóst hvað það er, sem hinir skyggju og goðmálugu menn hafa verið að misskilja. Ég hef nokkuð á þetta minnst í Nýal (s. 82 og áfram), en vitanlega væri miklu meira um þetta stórkostlega efni að segja, og skal hér nú nokkru við aukið það sem áður er sagt, til frekari skilnings og skýringar. Plótín segir frá því í hinni stórmerkilegu ritgerð um fegurð hugarheimsins (Enn. V, viii, 10), hvernig lýsandi vera kemur úr einhverjum ósýnilegum stað, fer hátt á loft, skín á alla þá sem samankomnir eru til að vera viðstaddir þennan atburð, og fyllir allt af ljóma. En það eru ekki nema sumir, sem þola að horfa í ljómann, og hafa hans full not. Atburður þessi á sér stað, segir Plótín, í hugarheimi. En spíritistinn R. J. Lees, segir (Through the Mists, s. 353; (Nýall, s. 84) á mjög svipaðan hátt frá atburði, sem hann telur eiga sér stað í andaheiminum. Þá segir enn Swedenborg frá því sem auðsjáanlega er samskonar atburður, en hann lýsir þessu sem komu Drottins og margra anda með honum, til einhverrar jarðstjörnu. Einnig Alec Bussey segir í bók sinni Onward Humanity, 1938, (Mannkyn á framfaraleið) frá slíkum tíðindum, er hann lýsir því hvernig andar flytjast frá einu tilverusviði til annars fullkomnara. Höfundurinn segir

í bók þessari frá ýmsum fróðleik er hann hefir fengið frá föður sínum framliðnum, en hann hafði lagt mikla stund á náttúrufræði, þótt aðalstarf hans væri annað. Er þar ýmislegt býsna fróðlegt, þó að mjög sé blandað málum og margt misskilið, eins og alltaf verður í þesskonar ritum, meðan þann undirstöðuskilning vantar, að lifað er, ekki í neinum andaheimi, heldur í þessum sama heimi sólna og jarðstjarna, engu síður eftir dauðann en áður. Vona ég að geta í annarri ritgerð, sagt nokkru nánar af bók Busseys.

XIV

Nákvæmari lýsingu en þær sem ég þegar hefi nefnt á líf-sambandi milli stjarna og þar með sigri lífsins á fjarlægðum himingeimsins er að finna í hinu stórfróðlega 4 binda verki G. Vale Owens, er hann nefndi „The Life Beyond the Veil“, Lífið handan við huluna, og fyrst kom út í apríl 1922 (þ. e. um líkt leyti og Nýall). Set ég hér úr lýsingu þessari (2. bd. s. 100) það sem merkilegast er, með nokkrum nauðsynlegum skýringum, því að Vale Owen hefir auðsjáanlega alls ekki verið ljóst, um hvað er að ræða. Trú hans á það að lífið eftir dauðann sé andalíf í andaheimi, virðist hafa verið óbifanleg og staðið mjög í vegi fyrir því, að hann gæti haft þess full not sem framliðnir íbúar annarra jarðstjarna voru að reyna til að fræða hann um. Sögumaður hans eða „andi“, sá sem hér ræðir um og hann nefnir Zabdiel, segir þá líka (s. 110), að hann geti gefið meira en hinn ágæti prestur geti tekið við. Zabdiel er, þegar hann verður sýngjafi og fræðari Vale Owens að þessu sinni, staddur á háu fjalli og sér yfir víða velli. Langt fyrir neðan hann í fjallinu en þó hátt uppi er stórkostlegt musteri, en á völlumum við rætur fjallsins mjög glæsileg borg þar sem sér á hvolfþök, hallir og mikilfenglega bústaði á iðgrænum grundum; þar sér á torg, líkneski og gosbrunna og hópa af fólki í blikandi litklæðum. Við sjóndeildarhring er að koma upp fjólublátt, skínandi ský, og úr þeirri átt heyrir eins og þrumuhljóð í fjarska, en það breytist brátt og verður að fögrum sönghljómi. Zabdiel verður nú litið til mustersins og sér að þar kemur út mikill mannfjöldi

í hvítum skínandi klæðum. Staðnæmast þeir á helluflöt mikilli framan við musterið, taka saman höndum og líta allir upp. Þeir eru að safna orku til að geta tekið á móti gestunum, sem eru að koma í hinu fjólubláa, skínandi skýi. Nú fer að safnast ský í kring um þá sem standa þarna á helluflötinni, og verður þéttara og þéttara en jafnframt bjartara og blikja frá því gullnir, rauðir, bláir, grænir og enn öðruvísi litir geislar. Skýið tekur nú á sig hnattmynd og mikil hreyfing sést í því. Það heldur áfram að vaxa, uns það hylur alveg musterið. Þá fer þessi ljóshnöttur, sem orðinn er, að lyftast upp, hærra og hærra og loks hátt upp yfir fjallið, sem musterið stendur á, og líður nú í áttina að fjólubláa skýinu. Nú sést musterið aftur og helluflötin fyrir framan það, og er þar enginn maður, mannfjöldinn allur uppnuminn í ljóshnettinum. Það þarf ekki að efa, þó að það sé ekki beinlínis tekið fram í lýsingunni, að mannfjöldinn framan við musterið hafi ekki einungis verið að safna orku, heldur að samstillja sig til að geta tekið við orku frá gestunum, sem eru að koma í fjólubláa ljósinu. Og merki þess að þetta hefir tekist er að frá framhlið ljóshnattarins sem svífur á móti gestunum líður skuggi og aftur um, en hnötturinn verður eftir það þeim megin sem að gestunum snýr, svo miklu bjartari en áður að Zabdiel þolir ekki að horfa í hann. Sbr. orð Plótíns um að sumir þola ekki að horfa í ljómann, sem fylgir komu hinnar lýsandi veru í hugarheimi.

Zabdiel kvartar mikið yfir því að hann geti ekki lýst þessum undursamlega viðburði svo að Vale Owen fái nokkurn veginn rétta hugmynd um hann, og hygg ég að það sem þessum íbúa annarrar jarðstjörnu þykir að, sé þó einkum það að hann getur ekki fengið hinn ágæta prest til að skilja, að það sem hann er að reyna til að segja honum frá, er heimsókn frá stjörnu til annarrar, þar sem lífið er ekki eins langt komið, en þó svo langt, að slíkar heimsóknir geta átt sér þar stað. Musterið á fjallinu segir Zabdiel sé ekki einungis ætlað til guðsdýrkunar, heldur sé það háskóli eða einn af háskólum 10. sviðsins. Er þarna bersýnilega um að ræða stjörnulíf-fræði- og stjörnusambandsstöð, nokkurskonar Hliðskjálfr,

þar sem menn eru sérstaklega búnir undir það að geta tekið þátt í sambandi við íbúa annarra stjarna og að lokum flust til fullkomnari lífstöðva.

XV

Ljóst og skemmtilega kemur það fram í því sem á eftir fer, að Zabdiel hefir verið að reyna að segja V. O. frá samgöngum milli stjarna; því að eftir að hann hefir lýst því hvernig ljósið og hljómurinn frá ljóshnöttunum báðum hefir runnið saman í undursamlegt samskin og samræmi, segir hann, að presturinn megi ekki halda, að ljóshnettirnir séu nálægt hvor öðrum, heldur sé þetta eins og ef einhver af þeim stjörnum sem vér sjáum héðan af jörðu, væri að senda kveðju sína systurstjörnu í billjóna billjóna mílna fjarlægð. Það gefur að skilja, að það er ekkert vit í því að segja, að ljóshnettir sem hafa mest og runnið saman séu í billjóna billjóna mílna fjarlægð hvor frá öðrum, og það sem Zabdiel hefir viljað láta hafa eftir sér er þá líka vafalaust það að gestirnir, sem komu í fjóluþlóa ljósinu hafi verið frá stjörnu sem var svona óralangt í burtu. Vitanlega má enginn láta sér koma til hugar að líkamirnir flytjist stjarnanna á milli; það sem á milli fer er nokkurs konar geislan, sem endurskapar líkamina þegar komið er á lífaflsvæði þeirrar stjörnu, sem heimsækja skal.

Zabdiel segir síðan frá því hvernig allt himinhvolfið verður í ljómandi blossa, er ljósskýin tvö hafa runnið saman og í ljómanum þjóta þúsundir af verum til og frá. Frá komu gestanna niður á jörðina segir því miður ekkert, og heldur ekki að þeir hafi tekið neina af íbúum þessa „sviðs“ með sér, þegar þeir hverfa heim aftur. En af því sem í öðrum stöðum segir má ráða, að tilgangurinn með þesskonar heimsóknum er einmitt fyrst og fremst sá, að hafa þá á brott með sér til fullkomnari staða sem hæfir eru orðnir til þess og að slíkar heimsóknir geta ekki orðið fyrr en nógu margir eru orðnir samstilltir við hið æðra tilverustig sem flytjast skal til. — Fólkið í borginni undir fjallinu hafði hlakkað mjög til þessa viðburðar, segir Zabdiel, og þó að fagurt væri þar áður, þá

var þó yfir öllu enn fegri blær en áður eftir komu gestanna í fjóluþlúa ljósinu.

Það er ekki erfitt að skilja að heimsóknir frá stjörnum þar sem lífið er komið á ennþá hærra stig fullkomnunar, séu taldar hin mestu stórtíðindi, og að öll stund er lögð á að lifa svo að slík tíðindi geti orðið. Og að því miða hin stórkostlegustu samtök þar sem vel er. En á jarðstjörnum þar sem lífið er ekki komið á rétta leið miða langstórkostlegustu samtökin að styrjöldum og öllu sem þeim fylgir; þar er samstilling til andstillingar.

Það er einnig í augum uppi, að það hljóti að vera meiri aldaskiptatíðindi en nokkur áður á þeirri jarðstjörnu, þegar uppgötvað er lífið á stjörnunum og möguleiki og nauðsyn þess að lífið sigrist á fjarlægðum himingeimsins. En þeirri uppgötvun er svo varið, að þar er engin þörf þeirra stórkostlegu stofnana og dýru áhalda, sem ekki verður án verið við svo margt annað vísindastarf. Það sem við þarf í þessu efni er hið frjálsta hugarfar sem hinn mikli stjörnufræðingur Kepler réttilega taldi vísindamanninum svo nauðsynlegt; og svo ennfremur að tilfinning þess hve heimurinn er undursamlegur og þekkingarverður sé nægilega rík til þess, að maðurinn meti það þegar í barnæsku meira en annað að komast í þeim efnum eitthvað áleiðis. Þessarar miklu aldaskiptauppgötvunar mátti því vænta engu síður hjá smáþjóð en stórri, og vér getum jafnvel farið nær og sagt að gera mátti ráð fyrir, að hún kæmi fram einmitt hjá hinni íslensku smáþjóð. Þetta verður ljóst ef vér minnumst sumra eiginleika hins íslenska hugarfars, eins og þeir komu fram áður en þjóðin var andlega sliguð. Hvergi meðal kristinna þjóða voru menn á þeim tímum svo frjálshugaðir, að ritað yrði um átrúnað heiðinna forfeðra eins og hér var gert. Og sérstaklega eftirtektarvert er það, hvernig á þeim tímum er stórmerkilegar bókmenntir urðu hér til, kemur fram eins og forboði skilningsins á undirstöðueðli draumlífsins og því, sem ég hefi nefnt stillilögmálið. Eða með öðrum orðum: forboði þeirrar auknu þekkingar mannsins á sjálfum sér, sem nauðsynleg var til þess að lífið á stjörnunum gæti orðið

vísindalega uppgötvað. Og merkilega hjálp til þess að átta sig á því upphafi sem hér er orðið, verður einnig að telja það, hversu hinn ágæti Breti Adam Rutherford, hefir spáð um þá þýðingu sem íslenska þjóðin muni fá; og tekur hann jafnvel fram, að það sé héðan frá Reykjavík, sem koma muni það ljós er lýsi öllu mannkyni á rétta leið.

XVII

Mannkyn jarðar vorrar er, eins og áður var á vikið, að fara á mis við það takmark sem ná verður til þess að komist verði á örugga framfarabraut. Vér erum á glötunarvegi og síðustu forvöð að bjargast á rétta leið. Og það er sannast að segja, að ástæður eru nú þannig hér á jörðu, að það er ekki auðvelt að vera vongóður, jafnvel þó að vitað sé hvernig bjarga má. Sannleikurinn hefir alltaf átt svo erfitt uppdráttar hér á útjaðri vitheims. En hvernig fer, ef ekki tekst að bjarga? Um það má segja í skemmstu máli, að allt hið illa mun ágerast, en hið góða þverra að því skapi. En annars eru til ýmsar spár og sagnir sem nægja til þess að vér getum gert oss nokkra hugmynd um endalokin. Einna ljósust — af því sem ég hefi séð — er spáin um forlög mannkyns vors í tveggja binda verki sem heitir *Dans l'Etrange Inconnu*: Í hinu furðulega ókunna París, 1928. Höfundurinn er franskur verkfræðingur sem nefnir sig Cabarel. Hann hyggur að hann hafi ferðast inn í framtíðina, eins og maðurinn í skáldsögu H. G. Wells (Tímavélin). En þessi bók Cabarels er ekki skáldsaga, höfundur reynir að segja sem réttast frá því sem fyrir hann hefir borið. En það er í raun réttari þannig til komið, að höfundurinn fær vitundarsamband við íbúa jarðstjörnu, sem er mjög lík vorri jörð, en þar sem rás viðburðanna er lengra komin er hér. Það er um nokkurskonar draum að ræða, og munu að vísu flestar spár vera þannig til komnar; en jarðir sem líkjast vorri eru til mjög margar í alheimi og ekki einungis ein, eins og Pýþagoras virðist hafa haldið. Cabarel segir snilldarlega frá þeim tíðindum sem hann sér í ferð sinni inn í framtíðina, og er einkum áhrifamikil lýsing hans á því hvernig hafið „geysist á löndin“ eins

og Edda segir verða munu í ragnarökum. Risavaxnar öldur, stærri og stærri fossa upp yfir hamrana, sem brimrótið hafði áður aðeins nagað neðan og geysist inn yfir löndin; milljónaborgirnar hverfa í sjó, og á skömmum tíma ferst allt sem anda dregur, svo langt sem hafið æðir yfir; en eitthvað lifir þó af eins og Líf og Lífþrasir í hinni norrænu sögu, og saga mannkynsins hefst á ný. En þó má gera ráð fyrir hinu, að aleyðing lífsins verði á jarðstjörnum, þar sem útséð er um að komist verði á rétta leið. Og þannig mun vera réttast að skilja hinar stórkostlegu sögur af slíkum tíðindum sem er að finna í Opinberunarbókinni og Eddunum; og skal það þó ekki rakið nánar hér. Það er mjög eftirtektarvert, að Jesús hélt, að þau tíðindi sem menn hugðu heimsendi, mundu verða skömmu eftir hans dag. Og einnig Cabarel hyggur skammt vera til stórtíðinda þeirra er hann þykist sjá fyrir; í hæsta lagi nokkra áratugi. Einna fróðlegast í sögunni af ragnarökum þykir mér hversu því er spáð, að hin mikla spill-ing veðurfarsins, fimbulveturinn þegar „drífr snær úr öllum áttum,“ komi á eftir heimsstyrjöld. Það er líkt og í sögu Þúkydidesar af þrjátíu ára stríðinu gríska, sem að vísu mátti kalla nokkur ragnarök. Svo virðist sem eyðing lífsins á hnöttunum þar sem ekki er komist af Helvegi, sé bein afleið-ing þess að rangt er lifað.

XVII

Óhætt er að segja það fyrir, að ef svo illa fer að aldaskipt-in mistakast, þá mun íslenska þjóðin verða sú, sem fyrst liður undir lok, þjóðin, sem svo mjög hafði verið vandað til — því hingað komust ekki aðrir til landnáms en afreksmenn — þjóðin, sem verst hefir átt, en jafnframt hafði fengið hið háleitasta hlutverk, að eiga upptökin að því, að komist verði af Helvegi. Horfurnar á því að þjóðin muni átta sig á hlut-verki sínu, læra að meta sannleikann meir en hégóma lygi og villu, virðast nú sem stendur ekki miklar. En ekki er hægt, að gera sér of háar hugmyndir um það hversu hlutverk þetta er stórkostlegt. Á milljónum milljóna af jörðum í alheimi er rangt lifað, þannig, að lífið eftir dauðann, framlífið, er

niðurávið, til aukinnar andstyggðar, aukinna hörmunga. Hin óumræðilega stórfenglega aflraun sem hinn skapandi kraftur beinist nú að, er að jafnvel á þessum endimörkum eða útjaðri, þar sem jörð vor er ein meðal billjóna líkra og skyldra, verði lífinu komið í rétt horf, þannig að dauðinn verði sigraður og alltaf sé lifað uppávið. En einmitt hér á vori jörð er sú fyrirstaða sem ryðja verður úr vegi ef sigurinn á að vinnast. Hér verður að byrja. Billjónum skyldra mannkynja verður ekki bjargað fyrr en brautin hefir verið rudd með sigri sannleikans á þessari jörð. En ef vér þiggjum ekki sannleikann getum vér ekki fengið það samband við æðri lífmyndir sem ómissandi er til að komast af Helvegi. Vér getum ekki, enn sem komið er, gert oss nema mjög ófullkomna hugmynd um það, hversu gagnger og fagur sá sigur mundi verða. En þegar þess er gætt að aldaskiptin sem hér verða að hefjast, hafa alheimspýðingu, getum vér vel skilið hversu hinir ágætustu menn hafa fagurlega spáð um framtíð íslensku þjóðarinnar, og tekið jafnvel fram, að land vort muni öllum öðrum fremur verða nefnt landið helga.